

Kudrna, Jaroslav

[Jeřábek, Dušan. Václav Vladivoj Tomek a Karel Havlíček Borovský v letech bachovské reakce]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1981, vol. 30, iss. D28, pp. 142-143

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108145>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

myslím zejména dešifrované části *Deníku* zajímavý doplňkový materiál. Ze záznamů o vztahu Máchy k Lori totiž vyplývá, že Karel Hyneček se nechoval vždy jako prototyp laskavého a vzdělaného člověka. Tyto skutečnosti jsou ostatně dobře známy. Je také zřejmé, že Lori Somková se svým minimálním kulturním rozhledem a se svou neznalostí češtiny mohla být stěží považována za ideální milenkou národního básníka. Svou nesmírnou pasivitou a poslušností poskytovala však tato žena Máchovi možnost, aby se v její společnosti cítil všemocným pánem a géniem, kterému je dovoleno absolutně vše. Zejména šifrované části *Deníku* nám tak odhalují tyranské aspekty Máchovy povahy: egoismus a kruté zacházení s Lori, jistý snobismus a pohrdání bližními, tedy vlastnosti, které se přirozeně příliš nehodily k obrazu Máchy—národního básníka, a proto byly často přecházeny mlčením. To se týká i jiných aspektů intimního života básníka, jak je objevujeme četbou dešifrovaných částí *Deníku*.

Za zmínku stojí nepochybně i skutečnost, že autorka věnuje uvedené problematice pozornost i z hlediska jazykového. Zkoumá např. užívání elementárních gramatických kategorií (čas, číslo) v obou verzích *Deníku* z r. 1835 a studuje vliv jejich různého užití na modifikaci sémantického aspektu. Z hlediska lexikologického se pak zabývá mimo jiné frekvencí zakázaných slov v šifrovaných zápisech Máchova *Deníku*. Dokládá pak jejich existenci i v *Mastičkáři*, v Dobrovského *Českých příslovi sbírce*, v Jungmannově *Slovníku* a usuzuje na jejich expresivnost i srovnáním s příslušnými výklady v moderních českých slovnících a v Zaozářkových *Lidových rčeních*. Na základě teze o tom, že uvedená slova mají výraznější charakter tabu v měšťanském prostředí než v prostředí proletářském či venkovském, usuzuje pak Wildová-Tosi, že Mácha se nemožl vulgárním výrazům naučit v rodině (kde se udržovala alespoň po matčině linii hrdost nad příslušností k nezávislým vrstvám obyvatelstva), ale stykem s lidmi z chudých proletářských pražských čtvrtí, kam se rodina z finančních důvodů musela přestěhovat. Autorka věnuje pozornost i slovním hříčkám (založeným na etymologii, homonymii, synonymii), které Mácha s oblibou používal a které jsou doloženy v řadě jeho próz.

Alena Wildová-Tosi má velkou zásluhu na tom, že osobnost našeho romantického básníka by se opět mohla dostat do povědomí Italů díky této zajímavé a čtivé knížce. Je pravda, že způsob výkladu není po všech stránkách nový a objevný. Bylo by možné mluvit také o relativně úzké závislosti na máchovské literatuře (zvláště na pracích K. Sabiny, F. X. Šaldy, J. Mukařovského, A. Pražáka, K. Janského, P. Eisnera, F. Krémy). Diskutabilní je i kombinace různých metodologických postupů a jejich funkční nejednotnost. Přesto však je velmi cenná realizace autorčina záměru chápat *Deník z roku 1835* jako autonomní literární dílo a podrobit je jako takové literárně-vědné analýze. Vysoce je třeba ocenit i přesný a funkční poznámkový aparát, který doplňuje antologii textů. (Škoda že nebylo z prostorových důvodů možné zařadit mezi vybrané texty i *Marinku*.) A konečně je třeba vyzdvihnout i dokonalou ortografickou a typografickou úroveň knížky, jejíž čeština je bezvadná a bez jediné chybičky.

Ivan Seidl

Dušan Jeřábek: Václav Vladivoj Tomek a Karel Havlíček Borovský v letech bachovské reakce. Brno 1979, 98 stran.

Práce Dušana Jeřábka dotýká se zčásti zpracované, ale v celkových obrysech i detailech ne plně objasněné problematiky vývoje českého liberalismu v období revoluce 1848 a hlavně pak v období bezprostředně porevolučním. Jako příklady pro různé typy postojů Jeřábekovi slouží někdejší přátelé a pozdější odpůrci, historik Václav Vladivoj Tomek a liberální, na pozicích austroslavismu stojící Karel Havlíček Borovský. Tuto volbu osobností považujeme za zvláště šťastnou zejména proto, že z postoje k revoluci a k počínajícímu absolutismu, ideologicky pro české země ztvárněnému hrabětem Thunem, dá se usuzovat na mnohé nejen pokud jde o další vývojový směr české politiky, nýbrž i o formu pozdějšího konzervatismu vědeckého, který se např. odráží i v pozdější historické tvorbě Tomkové, jež se zákonitě dostává do podstatného rozporu se základní koncepcí Palackého.

Přitom práce hodnotí tyto dvě různé tendence projevující se v české buržoazní politice velmi střízlivě a vyvarovává se i v případě Havlíčka idealizace. Jeřábek jasně z nových aspektů dokumentuje skutečnost, že Havlíček ani v období revoluce 1848, ani po ní nestál na pozicích revolučních, zdůvodňuje svou protirevolučnost nacionalismem; tak je tomu např. v případě odmítnutí vídeňského říjnového povstání. Havlíček vysloveně schvaloval postup Windischgrätzův, který dal ve Vídni popravit poslance frankfurtského parlamentu Bluma. Havlíček se důsledně solidarizoval i s představiteli slovanské pravice na vídeňském říšském sněmu – dostáváje se tak do přímé kontroverze s představitelům revoluční demokracie Fričem – v názoru na vystupování radikálů. Ani v době Bachova absolutismu – Jeřábek má na mysli článek *Revoluce* otištěný ve Slovanu – Havlíček svůj poměr k revoluci nezměnil a staví se proti těm, kdož litují, „že jsme v roce 1848 nebo 1849 neučinili povstání“. Z citátu, který Jeřábek uvádí, vyplývá, že se postoj Havlíčkův k revoluci přibližuje vcelku postoji konzervativních liberálů. Např. Havlíčkův výrok, že „neštěstí, ztráty revolucí způsobené trpí národ, ale užitek z toho nemá nikdo jiný než ti, kteří se skrze revoluci k vládě dostali a nyní místo předešlé, revolucí zrušené vlády zase mohou kořistit z národu“, mohli by podepsat konzervativně liberální historikové francouzské revoluce počínaje Burkem, Tocquevillem nebo Sybelem. Ne náhodně se později česká buržoazní politika odvolávala na Havlíčkovu tezi, že východisko je ve vzdělání a zachovalosti národa, že revoluce ve zbraních nutno nahradit revolucí hlav a srdcí. Maximálně je Havlíček ochoten diskutovat o revoluci v případě, že jsou záruky toho, že revoluce skutečně vyhraje. Pouze jeden výrok Havlíčkův, formulující jakési poučení a závěr z jeho dosavadních postojů, vyznívá ve smyslu revolučním. Jeřábekovi se podařilo ukázat, že se takto Havlíček skutečně na konci své činnosti rozešel s politikou české liberální buržoazie, usilující jen o možnosti přizpůsobení vídeňské politice. Toto konečností pochopily i vládnoucí vídeňské kruhy, vidoucí v Havlíčkovi představitele české strany revoluční a prosazující jeho internaci.

Z Jeřábkových rozborů názorně vyplývá, jak k tomuto konfliktu došlo. Havlíček v podstatě nechtěl uznat – na rozdíl od řady jiných představitelů české politiky – všechny důsledky Bachova absolutismu, respektive oné politiky, kterou v Bachových intencích prosazoval hrabě Thun. Předností Jeřábkovy práce ovšem je, že dovede odhalit kořeny tohoto ideově politického střetu již v době revoluční, v němž nemalou úlohu sehrál z pozic strany vládní – počínaje již svými články v Pokroku, který vyjadřoval politickou linii hraběte Thuna – Václav Vladivoj Tomek. V porevoluční době pak připadla tato úloha Vídeňskému deníku, který měl tvořit jakýsi counterpart Havlíčkova Slovana a který vysloveně denuncoval – nemalou úlohu v tom sehrál opět Tomek – Havlíčka. Z citátů z Tomkových článků, které Jeřábek uvádí, vyplývá, že Tomek chtěl tzv. vědeckostí zdůvodnit politiku vlády, jež prý sama jediná může prosadit český jazyk ve školách a v úřadech. Přitom se Jeřábekovi podařilo ukázat, že přístup Vídeňského deníku k Havlíčkovi byl diferencovaný – na jedné straně se v něm tvrdilo, že Havlíček je se svými radikálními názory osamocen, na druhé straně se vyslovoval souhlas s jeho negativními názory na revoluci. Převážila však politická denunciací Havlíčkova Slovana, protože se staví proti církvi a šlechtě. Zajímavé je, že právě v této konzervativní ideologii proráží mimo jiné skoro tř. program pozitivistický – máme na mysli označení tohoto směru v Polsku – program „rozsáhlé praktické činnosti“, která „na všechny strany role věd a nauk vzdělává, srdce šlechtí a rozum osvětluje“. Cíl těchto výroků je ovšem jasně protidemokratický. Ne náhodně se autor článku Vídeňského deníku, o němž je možno i stylisticky dokázat, že to je Václav Vladivoj Tomek, staví proti revolučnímu pojetí národa, z něhož by byla vyloučena šlechta a církve. Článek přes kritiku revolučních radikálů byl zaměřen především proti Havlíčkovi. Tomek si totiž mimo jiné uvědomoval, že Havlíčkovy útoky proti absolutismu církevnímu jsou zároveň útoky proti absolutismu státnímu. Jeřábek dále uvádí i řadu dalších dokladů o tom, že Tomek denuncoval pražské pokrokové prostředí i v soukromých dopisech, jež poslal především Josefu Jirečkovi do Vídně; denuncoval i Havlíčka, k jehož deportaci měl poměr víceméně cynický.

Jeřábekova práce ukazuje, jak je možno nově přistoupit k problematice, která se zdá být vyřešena, a odhalit v ní nové aspekty nekonvenčním způsobem. Ukazuje nadmíru dobře, jak je důležité zkoumat zásah revoluce do oblasti politické ideologie, vědy a literatury, zásah, o kterém se velmi často mluví jen ve formě příliš abstraktní. V tomto směru reviduje Jeřábekova práce mnohá kliše, jež se ustálila v naší historiografii a literární vědě.

Jaroslav Kudrna